

UDC 378.091

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-251-265>

Opportunities for Non-Formal Education for People With Special Educational Needs

Lidiia Tkachenko

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Head of Theory and Methods of Teaching Philology Disciplines in
Preschool, Primary and Special Education Department,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: lidiyatkachenko45@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6375-3558>

Date of receipt of the article: September 28, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами

Лідія Петрівна Ткаченко

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і
методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній,
початковій і спеціальній освіті

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

✉ вул. Валентинівська 2, Харків, Україна, 61022.

Дата надходження статті: 28 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article deals with non-formal education as an environment for expanding the potential of the individual (intellectual, competence, creative, social) and the prospects of

obtaining such education by people with special educational needs. **The purpose** of the article is to reveal the possibilities of non-formal education for people with special educational needs on the basis of the analysis of scientific literature. **Methods.** To achieve the research goal, the author used such methods as analysis of scientific literature, observation; system analysis, comparative analysis, method of classification, methods of systematization, generalization, logical analysis, analogy, analysis of personal teaching experience in pedagogical higher education establishment, comparison and interpretation of results. **The results.** Based on the analysis of scientific and methodological literature, it was found that there are a number of basic documents that define equal access to education and guarantee the provision of quality educational services to categories of people with special educational needs. Such documents regulate the issues of providing non-formal education as well. Typical forms of non-formal education are defined as various courses, interest groups and public associations. Today, the forms of non-formal education have also diversified: from traditional lectures and workshops to open educational platforms, dual forms of work (combination of training and professional activities), simulators, volunteer and educational work. Webinars are especially popular as options for free communication with specialists in certain fields, who provide available theoretical material and highlight their practical experience. **Conclusions.** The article notes that people with special educational needs prefer creative forms of work, because they allow them to reveal individual abilities, but today the boundaries of social realization through non-formal education have significantly expanded. The benefit of the study is that the author stated that non-formal education has unlimited opportunities in this area, which realizes the needs of individuals in acquiring knowledge in a way convenient for them. The most common forms of non-formal education are defined as various courses, webinars, online conferences and seminars, interest groups, public associations, which allows people with special

educational needs to join the development of civil society and exercise their rights and freedoms.

Keywords: non-formal education, forms, webinars, circle, public association, inclusion, limitations, needs.

References

1. Bohdzevych, A., Yvanova, O. & Nazyna, A. (2009). Trener – hruppa – semynar: druhoy put' obrazovanyya molodezhy [Coach – group – seminar: another way of educating young people]. Berlyn: Robert Bosch Stiftung [in Russian].
2. Vsesvitnya deklaratsiya pro zabezpechennya vyzhyvannya, rozvytku ta zakhystu ditey [World Declaration on the Survival, Development and Protection of Children] (1990). Retrieved from [https:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 995_075#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text) (data zvernennya: 22.09.2021) [in Ukrainian].
3. Devterov, I.V. (2010). Komunikatyvnyi protses i movna sytuatsiia v Interneti [Communicative process and language situation on the Internet]. *Almanakh. Filosofski problemy humanitarnykh nauk – Almanac. Philosophical Problems of the Humanities*, 17, 62-166 [in Ukrainian].
4. Deklaratsiya prav dytyny (1959) [Declaration of the Rights of the Child]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/995_384#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text) [in Ukrainian].
5. Deklaratsiia sotsialnoho prohresu (1969) [Declaration of Social Progress]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_116#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_116#Text) [in Ukrainian].
6. Deklaratsiya pro prava rozumovo vidstalykh osib (1971) [Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_119#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119#Text) [in Ukrainian].
7. Deklaratsiya pro prava osib z invalidnistyu (1975) [Declaration on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text [in Ukrainian].
8. Konventsiiya OON pro prava dytyny (1989) [UN Convention on the Rights of the Child]. Retrieved from

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].

9. Konventsia pro prava osib z invalidnistyu (2006) [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

10. Pro pryntsyipy zakhystu psykhychno khvorykh ta polipshennya psykhiatrychnoyi dopomohy (1992) [On the principles of protection of the mentally ill persons and improvement of psychiatric care]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905#Text [in Ukrainian].

11. Salamanska deklaratsiia ta Ramky dii shchodo osvity osib z osoblyvymy potrebamy (1994) [Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text [in Ukrainian].

12. Sihayeva, L.YE. (2010). Rozvytok osvity doroslykh v Ukrayini (druha polovyna XX st. – pochatok XXI st.: monohrafiia [Development of adult education in Ukraine (second half of the XX century – beginning of the XXI century)]. Kyiv: TOV VD «EKMO» [in Ukrainian].

13. Standartni pravyla zabezpechennya rivnykh mozhlyvostey dlya osib z invalidnistyu (1994) [Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306#Text [in Ukrainian].

Вступ

Реформування освітньої галузі України позначилося низкою докорінних змін: від оновлення змісту навчання до вибору інноваційних форм роботи на рівні всіх учасників освітнього процесу, від декларації рівного доступу до освіти всіх членів суспільства до практичної реалізації інклюзивної, неформальної та інформальної освіти. Значно розширилися

можливості неформальної освіти, яка має на меті підвищення окремих особистісно та професійно значущих умінь і навичок. Така освіта дозволяє формувати якісно нові компетентності, які значно підвищують конкурентоздатність особистості. Незаперечними є й переваги неформальної освіти у розширенні можливостей здобути гнучкі навички, поглибити знання, сформувати компетенції людям з особливими освітніми потребами.

У сучасному світі напрацьовано чималий досвід надання освітніх послуг людям з особливими потребами, їхні права зафіксовано в низці європейських документів: Декларація прав дитини (1959); Декларація соціального прогресу (1969); Декларація про права розумово відсталих осіб (1971); Декларація про права осіб з інвалідністю (1975); Конвенція ООН про права дитини (1989); Всесвітня декларація про забезпечення виживання, розвитку та захисту дітей (1990); Про принципи захисту психічно хворих та поліпшення психіатричної допомоги (1992); Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1994); Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994); Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006) та відповідному українському законодавстві: ЗУ «Про освіту» (з внесеними змінами (2017)), Постанова Кабміну України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010), «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011). Крім звичних форм освіти особи з особливими освітніми потребами все частіше обирають неформальну, як таку, що задовольняє їх потреби у професійному та особистісному зростанні.

Мета статті – на основі проведеного аналізу наукової літератури розкрити можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами.

Матеріал і методи досліджень

У процесі роботи, для досягнення мети дослідження, були використані відповідні методи наукового пошуку: аналіз наукової літератури, спостереження, що дозволили визначити ступінь актуальності проблеми; аналіз концептуальних положень та висновків, що містяться у науково-педагогічній та фаховій літературі; системний аналіз, порівняльний аналіз, метод класифікації, методи систематизації, узагальнення, логічного аналізу, аналогії, аналіз особистого досвіду викладання в педагогічному ЗВО, порівняння та інтерпретація результатів.

Результати та їх обговорення

Визначення неформальної освіти для європейського простору розроблялося спеціалістами Ради Європи, у межах проєкту «Європейський центр знань про молодь» неформальна освіта трактується як «будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має освітні цілі, визначені часові рамки, інфраструктурну підтримку та проходить усвідомлено» (А. Богдзевич, О. Іванова, А. Назіна, 2009). Дослідниця Л. Сігаєва визначає неформальну освіту як «сумісне, групове навчання» та виділяє такі форми неформальної освіти: курси, гуртки за інтересами та громадські об'єднання (Л. Сігаєва, 2010). У законі «Про освіту» неформальна визначається як освіта, «яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та отримання встановленого законодавством документа про освіту» (ЗУ «Про освіту», 2017). З огляду на зазначене, можемо прорезюмувати, що неформальна освіта доступна, соціально і професійно значуща, відкрита система для людей з особливими освітніми потребами.

На сьогодні скористатися послугами неформальної освіти можна на спеціальних освітніх платформах (Edera, Освіторія, Всеосвіта, Prometheus та інші), на курсах, організованих провідними фахівцями, науковцями, відомими коучами та закладами вищої освіти різних рівнів, у гуртках відповідного тематичного спрямування (творчих, художніх, прикладних, технічних тощо) та у громадських об'єднаннях, організаціях та спілках (ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян», ГО «Українське науково-освітнє ІТ товариство», ГО «Edcamp Ukraine», ГО «Арт-терапевтична асоціація», ГО «Смарт освіта», ГО «Ветеранське братерство»; ГС «Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна асамблея людей з інвалідністю України» та інші).

Проаналізуємо різні форми неформальної освіти. Курси як освітній контент можуть слугувати для набуття нових знань, умінь і навичок, підвищення кваліфікації, яка вже існує, напрацювання нових компетенцій. Вони орієнтуються на актуальні для сучасного суспільства проблеми та допомагають розширити і поглибити ті гнучкі навички, які потрібні конкретній людині. Для людей з особливими освітніми потребами курси забезпечують можливість постійно оновлювати професійний інструментарій та сприяють розширенню світогляду. Зручними стали курси дистанційних форматів, оскільки не потребують додаткових пересувань та фізичних навантажень. Такий підхід до розвитку потенційних здібностей особистості є найбільш оптимальним, бо не лише надає освітню послугу, а й передбачає практичну реалізацію набутих знань.

З розвитком інтернет-комунікацій широкого поширення набуло віртуальне спілкування, в тому числі й освітнє. Однією з форм такого Інтернет-спілкування є вебінари або онлайн-семінари та веб-конференції.

Цей термін має англійське походження і утворений від двох слів: web (мережа) і seminar (семінар, навчальні курси), що в дослівному перекладі означає «навчання з використання Інтернет-мережі» (І. Девтеров, 2010)

Історія вебінарів бере початок в 80-х роках минулого століття, коли з'явилися перші системи обміну текстовими повідомленнями в Інтернеті. Через десятиліття вже було розроблено програмне забезпечення для такого спілкування, а також з'явилися веб-чати. До початку ХХІ століття стало можливим здійснювати конференц-зв'язок через Інтернет, а також з'явилися розробки інших засобів онлайн-спілкування. Призначення вебінарів можна звести до трьох основних цілей: навчання, конференції, наради. Вебінар – це певний захід, який відбувається в мережі Інтернет в онлайн-режимі. Загалом, вебінари можна віднести до звичайних семінарів, коли виконавець приводить слухачам послідовні доповіді або показує певні демонстрації. Однак проведення вебінарів, як ми вже згадували, відбувається в Інтернеті, в режимі реального часу.

Сьогодні вебінари стали дуже популярними у системі неформальної освіти, адже це дуже зручно: слухачеві не доведеться вирушати в зал і знайомитися з інформацією. Вебінар має декілька можливостей. По-перше, це аудіо-конференція, а також багатостороннє відео. Усі учасники можуть бачити і чути організатора, а на деяких вебінарах наявна можливість спілкуватися між собою. Коли відбувається організація вебінарів, фахівці попередньо визначають, де буде відбуватися вебінар, а також якого типу він буде, а точніше, чи буде можливість підключенням відео або ж просто буде голосовий супровід. По-друге, у вебінарі існує можливість перегляду презентацій або заздалегідь підготовлених відеороликів, також може проводитися передача всім учасникам певної інформації, яка буде зберігатися у файлах. Також у вебінарі може бути текстовий чат, де учасники можуть ставити запитання або ж спілкуватися між собою. Розуміння повідомлення стосується ментальних зав'язків, які поєднують нововведення з поняттями та уявленнями в свідомості аудиторії – теж

важливий критерій ефективності інформаційного повідомлення. Оцінка засвоєння інформації вимірюється різними засобами – від простого (тестування запам'ятовування) до складного (оцінювання розуміння змісту інформації), що дозволяє долучатися до вебінарів людям, які мають різні фізіологічні обмеження. Веб-конференції схожі на звичайні семінари і проводяться в декількох цілях. Часто метою семінару є звичайна конференція, на якій учасники отримують можливість послухати виступи ораторів і обговорити їх згодом. Це можуть бути наукові, ділові, громадські та інші заходи різної тематики та напрямків. Оскільки веб-конференції проводяться через Мережу, то для їх організації потрібні відповідні технічні умови. Всі учасники повинні мати доступ до Інтернету, навушники, веб-камеру, мікрофон, колонки. Крім того, іноді їм необхідно пройти реєстрацію на сервісах, що надають послуги віртуального спілкування. Останнім часом великого поширення набули вебінари, організовані за допомогою програми Skype. Вони мають деякі переваги перед конференціями, проведеними на веб-сервісах. Зокрема, завдяки Skype люди можуть не тільки листуватися, але і спілкуватися між собою за допомогою голосових повідомлень, а також бачити одне одного у вигляді веб-камери. Для проведення таких вебінарів організатору необхідно створити груповий чат. Соціальні комунікації сучасного типу утворюють середовище, яке постійно змінюється, внаслідок чого відбувається руйнування старих і формування нових моделей соціальних комунікацій, що становить суспільну проблему, від вирішення якої залежить трансформація суспільних цінностей і становлення нової системи соціальних комунікацій в умовах глобалізації. Різноманітні форми онлайн-навчання дозволяють дистанційно отримувати знання в будь-яких напрямках, набувати нові навички та вміння. Завдяки вебінару стають

доступні вузькоспеціалізовані онлайн-курси і консультації провідних фахівців з географічно віддалених від слухача місць, на що не завжди можна розраховувати у традиційній системі навчання. В умовах, коли створюється єдиний інтелектуальний і емоційний простір засобами Інтернет технологій, нагальною проблемою стає комбінація класичних педагогічних технологій з інформаційними технологіями навчання. Технології Веб, зокрема вебінар, містять великий потенціал підвищення ефективності навчального процесу й вимагають чіткого визначення умов їх використання. Таким чином, можна не тільки оптимізувати процес неформальної освіти для людей з обмеженими освітніми потребами, але й вирішити проблему віддаленого спілкування. Крім онлайн-навчання, за допомогою веб-технологій можна вибудувати цілу систему віртуальних комунікацій – онлайн-презентації, інтернет-конференції, онлайн-зустрічі. Цікава форма онлайн-тренінгів для людей з обмеженими освітніми потребами. Отже, сервіси для проведення вебінарів є універсальним майданчиком організації різноманітних форм онлайн-навчання та приватного спілкування.

Сталою формою неформальної освіти є організація гуртків, які функціонують на базі освітніх та дозвіллевих закладів. Гурток – така форма роботи, що передбачає реалізацію навчальної програми за певним освітнім, соціальним чи творчим напрямом. Організація роботи гуртка відбувається відповідно до плану, що укладений в такий спосіб: від елементарних понять до формування стійких навичок, від репродуктивного рівня умінь до творчого вияву сформованої навички. Зазвичай, гуртки спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості, вони об'єднують групи за інтересами та дають змогу розширити не лише знання, а й знайти однодумців для обміну досвідом. У якості неформальної освіти сьогодні пропонуються гуртки

ораторського мистецтва, логоритміки, квітникарства, садівництва, технічної творчості та різних видів мистецтва.

Останнім часом набув поширення досвід здобуття неформальної освіти через громадські об'єднання. Громадські об'єднання є соціально-значущими осередками, а їх діяльність вирішує актуальні для сучасного суспільства проблеми. Такі об'єднання покликані сприяти вирішенню проблем та задоволення потреб певних соціальних груп. Люди з особливими освітніми потребами мають змогу набувати у громадських об'єднаннях соціально-значущих навичок: співробітництва, волонтерської діяльності, просвітницької роботи з питань правової обізнаності та культури, виховання правосвідомості, громадянських компетентностей.

Висновки

Отже, на сучасному етапі українське суспільство напрацьовує досвід надання освітніх послуг людям з особливими освітніми потребами. Необмежені можливості у цій царині має неформальна освіта, яка реалізує потреби особистості у набутті знань зручним для неї способом. Серед традиційних та найбільш поширених форм неформальної освіти доцільно виділити різноманітні курси, що можуть повністю проходити у форматі дистанційної освіти та мають певні переваги для людей з ООП. У якості найбільш поширених форм можемо назвати вебінари, онлайн-конференції та семінари. Розвитку особистісного потенціалу сприяють гуртки за інтересами. Активізувалась практика надання неформальної освіти через громадські об'єднання, що дозволяє людям з особливими освітніми потребами долучатися до розбудови громадянського суспільства та реалізовувати власні права і свободи.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробленні технологій соціалізації людей з особливими освітніми потребами: від раннього втручання, інклюзивної освіти, здобуття професійних компетентностей до

неформальної освіти, що забезпечує всебічний розвиток особистості.

Література

1. Богдзевич А., Иванова О., Назина А. Тренер – группа – семинар: другой путь образования молодежи. Берлин: Robert Bsch Stiftung, 2009. 139 с.

2. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, розвитку та захисту дітей (1990 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text (дата звернення: 22.09.2021)

3. Девтеров І.В. Комунікативний процес і мовна ситуація в Інтернеті. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*, № 17, 2010. с. 162-166.

4. Декларація прав дитини (1959 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 20.11.2021)

5. Декларація соціального прогресу (1969 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_116#Text (дата звернення: 20.11.2021)

6. Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119#Text (дата звернення: 22.09.2021)

7. Декларація про права осіб з інвалідністю (1975 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text (дата звернення: 20.11.2021)

8. Конвенція ООН про права дитини (1989 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 22.09.2021)

9. Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 22.09.2021)

10. Про принципи захисту психічно хворих та поліпшення психіатричної допомоги (1992 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905#Text (дата звернення: 22.09.2021)

11. Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 22.09.2021)

12. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX ст. – початок XXI ст.: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої / АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ: ТОВ ВД «ЕКМО». 2010. 420 с.)

13. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1994 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306#Text (дата звернення: 22.09.2021)

Ткаченко Л.П.

Можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами

Анотація

У статті йдеться про неформальну освіту як середовище розширення потенційних можливостей особистості (інтелектуальних, компетентнісний, творчих, соціальних) та перспективи здобуття такої освіти людьми з особливими освітніми потребами. На підставі аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що існує низка основоположних документів, що визначають рівний доступ до освіти і гарантують надання якісних освітніх послуг саме категорії людей з особливими освітніми потребами. Такі документи регулюють питання надання й неформальної освіти в тому числі. Визначено, що типовими формами неформальної освіти є різноманітні курси, гуртки за інтересами та громадські об'єднання. Сьогодні урізноманітнилися і форми здобуття неформальної освіти: від традиційних лекцій і практикумів до відкритих освітніх платформ, дуальних форм роботи (суміщення навчання і професійної діяльності), тренажерів, волонтерської та просвітницької роботи. Особливо популярними

є вебінари як варіанти вільного спілкування з фахівцями певних галузей, які доступно подають теоретичний матеріал та висвітлюють свій практичний досвід. У статті зазначено, що люди з особливими освітніми потребами надають перевагу творчим формам роботи, оскільки саме вони дозволяють розкрити індивідуальні здібності, але сьогодні значно розширилися межі й соціальної реалізації засобами неформальної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, форми, вебінари, гурток, громадське об'єднання, інклюзія, обмеження, потреби.

Ткаченко Л.П.

Возможности неформального образования для людей с особыми образовательными потребностями

Аннотация

В статье говорится о неформальном образовании как средстве расширения потенциальных возможностей личности (интеллектуальных, компетентностных, творческих, социальных) и перспективах получения такого образования людьми с особыми образовательными потребностями. На основании анализа научно-методической литературы установлено, что существует ряд основополагающих документов, определяющих равный доступ к образованию и гарантирующих предоставление качественных образовательных услуг именно категории людей с особыми образовательными потребностями. Такие документы регулируют вопросы предоставления и неформального образования в том числе. Определено, что типичными формами неформального образования есть разные курсы, кружки по интересам и общественные объединения. Сегодня разнообразились и формы получения неформального образования: от традиционных лекций и практикумов до открытых образовательных платформ, дуальных форм работы (совмещения обучения и профессиональной деятельности), тренажеров, волонтерской и просветительской работы. Особенно популярны вебинары как варианты свободного общения со специалистами определенных отраслей, которые доступно представляют теоретический материал и освещают свой

практический опыт. В статье отмечено, что люди с особыми образовательными потребностями предпочитают творческие формы работы, поскольку именно они позволяют раскрыть индивидуальные способности, но сегодня значительно расширились границы и реализации средствами неформального образования.

Ключевые слова: неформальное образование, формы, вебинары, кружок, общественное объединение, инклюзия, ограничения, потребности.